

Prof. dr hab.

Alicja Stępień-Kuczyńska

Uniwersytet Łódzki

Łódź 9 11 2017r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Siergieja Łuniewa zatytułowanej: *Ewolucja izbiratielnoj sistemy Rossijskoj Fiedieracyi w pieriod s 1993 po 2013 gg - kontiekt Kaliningradskoj Obłasti Rossijskoj Fiedieracyi (Ewolucja systemu wyborczego Federacji Rosyjskiej w latach od 1993 do 2013 - w kontekście Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej)* przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Arkadiusza Żukowskiego, promotora pomocniczego doktora Krzysztofa Żęgoty na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko - Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2017.

Problematyka systemu politycznego państw Europy Wschodniej, w tym kwestii systemu wyborczego tych państw, niezmiennie budzi zainteresowanie politologów również politologów polskich, jednocześnie pozostaje kwestią niedostatecznie zbadaną. Wynika to po pierwsze z pogłębiającej się nieznamomości tych systemów wyraźnie odmiennych od ukształtowanych w demokracjach zachodnich, po drugie z braku dostatecznych narzędzi badawczych dla przeprowadzania analiz systemów niedemokratycznych. W polskiej literaturze politologicznej problem ten jest od początków transformacji odczuwalny, choć należy podkreślić, że w ostatnich latach coraz częściej autorzy starają się zapełnić tę lukę. Mam tu na myśli prace: A. Antoszewskiego, W. Baluka, M. Barańskiego R. Beckera, T. Bodio, A. Czajowskiego, A. Stępień-Kuczyńskiej, A. Wojtaszczyka, A. Żukowskiego. Wyniki badań przedstawione w rozprawie magistra Siergieja Łuniewa wpisują się w ten znaczący wątek rozważań naukowych, pogłębiają go, zwłaszcza w obszarze ukazującym specyfikę rosyjskiego systemu wyborczego, podkreślając etapy jego ewolucji i kreśląc możliwe zmiany.

Przedstawiona do recenzji rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, razem 270 stron, oraz aneksów. We Wstępie magister S. Łuniew przedstawia problemy badawcze, hipotezy, charakteryzuje wykorzystane w rozprawie metody, a także omawia stan badań w literaturze polskiej, rosyjskiej i anglojęzycznej, jak również stan wykorzystanych w rozprawie źródeł i literatury przedmiotu. Autor przygotował swoją

publikację w oparciu o liczne dokumenty, akty prawne i materiały źródłowe, dane statystyczne odnoszące się do rosyjskiego systemu wyborczego. Na uwagę zasługuje szerokie wykorzystanie literatury w języku angielskim prac: G. Almonda, J. Blondela, R. Dahla, M. Duverger, D. Eastona, A. Lijpharta, D. Nohlana, K. Poppera, R. Taagepera, S. Verby. W odniesieniu do polskiej literatury przedmiotu wymienić należy zwłaszcza badania dotyczące systemu wyborczego prowadzone przez A. Antoszewskiego, R. Herbuta, B. Michalaka, K. Skotnickiego, A. Wojtaszczyka, A. Żukowskiego. W szerokim zakresie Autor wykorzystał literaturę rosyjską zwłaszcza prace: A. Iwanczenko, A. Jaszina, S. Kniezjewa, B. Straszun, A. Wiszniakowa.

Głównym celem rozprawy jest przeanalizowanie aspektów konstytucyjno-prawnych systemu wyborczego, procedury wyborczej na poziomie centralnym (wybory głowy państwa, wybory do parlamentu), oraz na poziomie regionalnym z uwzględnieniem aspektu praktycznego badań tj. wyborów w Obwodzie Kaliningradzkim. Autor postawił przed sobą szereg problemów badawczych odnoszących się do: relacji pomiędzy reżimem politycznym a systemem wyborczym państwa; wpływem systemu politycznego na wyniki wyborów, w tym wpływem kultury politycznej i prawnej na dalszy rozwój instytucji demokratycznych. Poddał analizie problem zapewnienia dostępności obywateli do pełnego biernego prawa wyborczego, jak również zapewnienia prawa wyborców do wolności wyrażania poglądów. Zdaniem Doktoranta od rozstrzygnięcia tych kwestii zależy w perspektywie poziom demokratyzacji systemu politycznego, zwiększenie znaczenia wyborów dla wypełniania funkcji tego systemu. Magister Łuniew uzasadnił w rozprawie, iż zmiany systemu wyborczego FR nie mają decydującego wpływu na specyfikę lokalnych wyborów i systemu politycznego na poziomie lokalnym (s.22-25).

Ważny dla całości rozprawy jest rozdział teoretyczny, w którym Autor określa pojęcia systemu wyborczego i ich interpretacji przez poszczególnych badaczy. „System wyborczy jest sercem demokratycznej formy władzy” (s. 9). Pod pojęciem systemu rozumie on faktyczną złożoność społecznych relacji, które występują w procesie organizacji i ^{prze} prowadzenia wyborów, a także realizacji wzajemnych relacji pomiędzy kandydatami, wyborcami i wybranymi przedstawicielami (s. 30). S. Łuniew zwraca uwagę na funkcje wyborów w systemie politycznym państwa; ukazuje główne elementy systemu wyborczego i relacje między nimi. W tej części rozprawy akcentuje znaczenie roli prawa wyborczego w systemie

wyborczym, w tym roli w systemie politycznym FR (s.53-87). W pierwszym rozdziale Autor odnosi się do kwestii metodologicznych badań. Wykorzystuje w swojej pracy metodę historyczną analizy dokumentów i literatury, analizy porównawczej w obszarze instytucjonalno-prawnym m.in. współczesnych dokumentów (konstytucji, aktów normatywnych szczebla centralnego, sądów postania prezydenta, aktów międzynarodowych ONZ, UE, WNP). Autor wykorzystał w swych badaniach metodę systemową a także ekstrapolacji (s. 25-26).

Rozprawa obejmuje zasadniczo okres 1993r. tj. przyjęcie konstytucji w Federacji Rosyjskiej, zaś zamyka 2013r. ostatnie zmiana prawa wyborczego. Należy też zauważyć, że dla zobrazowania ewolucji systemu w Rosji mgr S. Łuniew słusznie wskazał na elementy historyczne scharakteryzowane głównie w rozdziale II rozprawy. W swych rozważaniach nawiązał do okresu przedrewolucyjnego z symboliczną cezurą roku 1905, tj. przyjęcia prawa „O wyborach do Dumy Państwowej”, i reform Piotra Stołypina (102 i nast.), co zapoczątkowało jeszcze w okresie carskim, powstanie pierwszych ugrupowań politycznych na rosyjskiej scenie politycznej. Autor zwraca uwagę, iż po rewolucji lutowej 1917 r. przyjęto nowe prawo o wyborach umożliwiającymi tworzenie wielomandatowych okręgów wyborczych, pierwszych spisów wyborców; ten okres fali demokratyzacji zakończony został zamachem bolszewików na Zgromadzenie Narodowe w styczniu 1918r. Następnie Autor omówił okres istnienia ZSRR, monopartyjność w okresie totalitaryzmu, w którym to kandydaci na deputowanych byli zgłaszani głównie przez załogi zakładów pracy, związki zawodowe, organizacje społeczne, jednostki wojskowe, kołchozy. Zmiany systemu końca lat 80 i początku 90. (*periestrojka* Gorbaczowa) pojawiły się na skutek jego dekompozycji, a następnie rozwiązania ZSRR. Obecnie, mimo upływu lat, jak słusznie zauważa Autor rozprawy, system polityczny państwa ma charakter hybrydowy, pozostaje zawieszony między demokracją a autorytaryzmem, zaś „wielopartyjność systemu pozostaje w stadium tworzenia się”(s. 104). Dla polskiego czytelnika te wątki rozprawy są szczególnie interesujące, bowiem mgr S. Łuniew ukazuje na specyfikę tworzenia się systemu politycznego, historyczną ewolucję systemu a wraz z nim także systemu wyborczego. Zasadnie stwierdza, iż każdy system wyborczy ma swą specyfikę ukształtowaną pod wpływem czynników historyczno-kulturowych i politycznych, powiązanych ze sobą. Zdaniem Autora rozprawy specyficzne cechy systemu wynikają nie tylko z interesów poszczególnych partii, grup społecznych, ale i

interesów społeczeństwa jako całości (s.41). Autor też kreśląc czynniki specyficzne dla rosyjskiego systemu politycznego zwraca uwagę na różnice kulturowo-cywilizacyjne, system wartości, warunki tworzenia się rosyjskiego systemu politycznego, a więc te odrębności, które nie pozwalają w taki sam sposób jak w modelach zachodnioeuropejskich, kreować systemu politycznego, stanowią istotne utrudnienie dla możliwości implementacji demokratycznych wzorców i wartości w Rosji. Potwierdzają to wyniki badań niezależnych pracowni, dotyczące kwestii rozumienia demokracji, stosunku do władzy, polityków i wyborów. Ich przytoczenie w rozprawie wzbogaciłoby zawarte w niej treści, uzasadniłoby społeczny odbiór wielu aspektów życia politycznego przez obywateli Rosji. Do kwestii specyfiki rosyjskiej Autor rozprawy odwołuje się także w analizie współczesnego systemu politycznego i wyborczego (rozdział III), w którym przedstawia bazę legislacyjną związaną z prawami wyborczymi obywateli (135 i nast.), następnie zasadami systemu wyborczego i jego współczesnej ewolucji tj. w końcu lat 90 XX wieku i w pierwszej dekadzie XXI wieku. Doktorant przypomina, że reformowanie prawa wyborczego w FR rozpoczęło się w 1993r wraz z przyjęciem Konstytucji FR. W następnych latach aż do 2013r. nastąpiły istotne zmiany w regulacjach prawnych odnoszących się do systemu wyborczego. Nastąpiła, co ważne, inkorporacja prawa międzynarodowego, a także wprowadzenie nowych zasad i standardów tak na poziomie federalnym, regionalnym, jak i lokalnym (s.150). Należy też podkreślić, iż w ostatnich latach nastąpił proces unifikacji prawa na terenie całego państwa i na wszystkich poziomach. Autor zatem wyróżnia okres 1993-1997, w którym to następowały procesy inkorporacji i implementacji prawa; następnie lata 1997-2004 związane z budową systemu prawnego i jego unifikacją oraz upowszechnieniem tych zasad na wszystkich poziomach, obecny okres trwający od 2004r. to dalszy rozwój rozwoju systemu prawnego i poszukiwanie nowych form doktryny organizacji wyborów na wszystkich szczeblach organizacji państwa (s. 153). W rozprawie Autor skupił się na doświadczeniach ostatnich lat, w XXI wieku przyjęto m.in. prawo *O podstawowych gwarancjach praw wyborczych i prawa na uczestnictwo w referendum obywateli Federacji Rosyjskiej* (2002), prawo *O wyborach Prezydenta federacji Rosyjskiej* (2003), następnie prawo *O wyborach deputowanych do Dumy Państwowej* (2014). Ostatni fragment rozdziału Doktorant poświęcił kwestii prawa partyjnego i systemu partyjnego w Rosji. Przypomniał, iż przyjęcie ustawy *O partiach politycznych* w 2001r. nie rozwiązało kwestii stabilizacji systemu partyjnego. Słusznie Autor rozprawy stwierdza, że ustawodawstwo partyjne jest dalece niestabilne, występuje znaczna

dynamika zmian w tym obszarze, nie ma jednego wektora zmian, co wpływa negatywnie na pracę organów i instytucji związanych z wyborami (s.153) i ich społeczne postrzeganie.

W rozdziale IV magister S. Łuniew poddaje analizie funkcjonowanie systemu wyborczego w FR na poziomie centralnym, federalnym, wyborów prezydenckich, wyborów do Dumy Państwowej. Niewątpliwie zdaniem Autora „system wyborczy w istotny sposób wpływa na powyborczy rozkład sił na arenie politycznej kraju” (s.175). Autor dokonuje charakterystyki tego systemu od końca lat 80., zaznacza, iż po 2003 r. mamy do czynienia z systemem, w którym dominuje partia „Jedna Rosja” (s. 184). W 2011r. na skutek przyjętej liberalizacji ustawodawstwa wprowadzono zwiększenie liczby zarejestrowanych partii (w 2014r. było ich 78), jednak nie zmieniło to w zasadniczy sposób układu sił politycznych (s. 185). Zdaniem S. Łuniewa zmiany mogą nastąpić jeśli będzie się wprowadzać korektę „rezultatów wyborów”, co mogłoby wpłynąć na powstanie nowej konfiguracji sił politycznych, wymaga to „zmiany warunków społeczno-politycznych i warunków prawnych, w tym zmniejszenie oddziaływania osób posiadających stanowiska na proces wyborczy, wypełnianie wszystkich postanowień sądów. Zdaniem Autora wprowadzenie mieszanego systemu w wyborach do Dumy Państwowej wraz z obowiązkiem rejestracji partii „może aktywizować polityczne życie w państwie” (s. 186-187).

W rozdziale kolejnym Doktorant skoncentrował się na problemach związanych z ukazaniem ewolucji prawodawstwa wyborczego i procedury wyborczej realizowanych na poziomie regionalnym. Przeprowadził to w sposób kompetentny i merytorycznie uzasadniony, wykorzystując własne doświadczenia związane z Obwodem Kaliningradzkim. Uzasadnił, że występują tendencje do „kopiowania na poziomie regionalnym podstawowych elementów systemu wyborczego z wyborów centralnych” (s.202). Scharakteryzował rolę systemu wyborczego na poziomie regionalnym i jego wpływ na sytuację polityczną w obwodzie. Sporo miejsca poświęcił analizie wyników wyborów, efektom kampanii wyborczych, zaznaczył, że wprowadzono każdą kampania była inna, jednak powtarzały się nierozwiązane mechanizmy, które między innymi nie zapobiegły falsyfikacji wyborów. By temu przeciwdziałać niezbędne są korekty związane z pracą sądownictwa, które w odniesieniu do systemu wyborczego powinny skutecznie zapobiegać tym zjawiskom (s.204). Bowiem wyniki wyborów na poziomie lokalnym, wpływają na funkcjonowanie samorządu lokalnego i sytuację w obwodzie.

Autor, co cenne stara się także ukazać tendencje zmian systemu wyborczego wskazuje na występujące problemy, ale i kreśli perspektywy. Stwierdza, iż „obecnie ogólna koncepcja systemu wyborczego w FR odpowiada standardom demokratycznym w aspekcie praw wyborczych obywateli” (s. 238). Podaje przykłady wprowadzonych w ostatnim okresie zmian: rezygnacji z formy „głosowanie przeciw wszystkim”, likwidacji progu wyborczego w wyborach lokalnych, zmian prawa do tworzenia bloków wyborczych (obecnie tylko partie mogą uczestniczyć w wyborach), rezygnacji z *załogu* wyborczego, zwiększenie możliwości finansowania kampanii przez kandydatów i wyborców, do 18 lat zmniejszono wiek możliwości kandydowania w wyborach lokalnych, wprowadzenie 5% progu wyborczego w wyborach powszechnych głów regionów, wprowadzono niezmienność funkcjonowania okręgów wyborczych na 10 lat. Autor zwraca uwagę na potrzebę kodyfikacji ustawodawstwa w odniesieniu do funkcjonowania sztabów wyborczych, sposobu finansowania itp. Jego zdaniem na przebieg wyborów wpływa również działalność firm PR, które nie są ograniczone żadnymi przepisami. Za niezbędne uważa ograniczenie roli w kampanii wyborczej osób sprawujących ważne stanowiska (s.242-243).

Zdaniem Autora rozprawy jest wiele innych kwestii zasadniczych, związanych z procesem wyborczym, które co podkreśla w zakończeniu rozprawy, wpływają na system polityczny państwa i możliwości dalszej jego demokratyzacji. Zdaniem Doktoranta niekorzystnie wpływa na system zbyt wysoka dynamika zmian prawa wyborczego, tylko w latach 2006-2013 dokonano 53 poważnych zmian w przepisach, dlatego przynajmniej na okres 2-3 lat należy wprowadzić swoiste moratorium w tym obszarze. Korzystna byłoby wprowadzenie Kodeksu wyborczego. Dla realizacji tych postulatów niezbędne są zmiany Konstytucji Rosji.

W konkluzjach rozprawy magister S. Łuniew zaznacza, iż „systemu wyborczego nie można oddzielać od poziomu kultury politycznej, tradycji prawnych, które wpływają na niego. Ponadto wpływa na niego efektywność systemu prawnego państwa, ale i poglądy społeczne obywateli, istotną rolę odgrywa wolna prasa” (s.244-245). Zdaniem Autora rozprawy nastąpił postęp w rozwoju bazy normatywno-prawnej w Rosji, co generalnie służy systemowi wyborczemu, jednakże negatywnym dla niego jest wysoka dynamika zmian, wielość wprowadzanych rozwiązań, zwłaszcza wówczas, gdy nie mają one charakteru systemowego. Nie służy rozwojowi systemu kopiowanie na poziomie regionalnym rozwiązań centralnych (s.249). Należy zgodzić się z Autorem, że „bez wątplenia prawo wyborcze i system wyborczy

związane są z polityczną sferą życia państwa i społeczeństwem obywatelskim...Wybory są barometrem nastrojów społecznych i środkiem do wprowadzania korekty polityki wewnętrznej i zewnętrznej” (s. 248).

Rekapitulacja:

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa magistra Siergieja Łuniewa zatytułowana: *Ewolucja izbiratielnoj sistemy Rossijskoj Fiedieracyi w pieriod s 1993 po 2013 gg. – kontiekt Kaliningradskoj Obłasti Rossijskoj Fiedieracyi* ma charakter oryginalny, została przygotowana na wysokim poziomie merytorycznym, wiele jej fragmentów jest nowatorskich w polskiej literaturze politologicznej. Wybór tematu rozprawy, jej konstrukcja, warstwa teoretyczno-metodologiczna, zawarte w niej treści, sposób analizy problemów i wnioskowania potwierdzają umiejętności Autora rozprawy prowadzenia samodzielnych badań naukowych. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim realizowanym w naukach społecznych w dyscyplinie nauk o polityce zawartych w stosownych przepisach. Opowiadam się za przyjęciem rozprawy, dopuszczeniem magistra Siergieja Łuniewa do dalszego postępowania kwalifikacyjnego i rozważeniem możliwości publikacji rozprawy.

